

глибин та виявлення сутнісних характеристик мовних явищ. Крім того, нестандартні, творчі проблемні завдання уможливають зміну видів діяльності на уроках, урізноманітнюючи їх, спонукають до самостійних експериментальних пошуків та сприяють розвитку творчих умінь, навичок до самореалізації та самопрезентації.

Використана література

1. Голуб Н.Б. Концептуальні засади сучасної методики навчання української мови в загальноосвітній школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. №1. С.107-118.
2. Подгаецкая И.М. Воспитание у учащихся интереса к изучению русского языка. Пособие для учителя. Москва: Просвещение, 1985. 208 с.
3. Сисоева С.О. Особистісно орієнтовані технології: метод проектів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2002. Вип. 1. С. 73–80.
4. Українська мова (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. Харків : Ранок, 2018. 272 с.

ПОГЛИБЛЕНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЯК МЕТОД І СТРАТЕГІЯ ЧИТАННЯ

Валентина Снєгірєва,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу навчання мов
національних меншин і зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

Навчання читання розглядається нині як один із пріоритетних напрямів роботи з підвищення якості базової освіти, а читацька грамотність використовується як інструмент вивчення якості освіти в міжнародних і національних дослідженнях (PISA, PIRLIS, ЗНО). Згідно з визначенням PISA, *читацька грамотність* – це здатність людини розуміти і використовувати письмові тексти, розмірковувати на їх основі, займатися читанням для того, щоб досягати своїх цілей, розширювати знання і можливості, брати участь у соціальному житті [1, с. 11].

Психологи, психолінгвісти (К. Гудман, Ф. Сміт, І. Зимня, Н. Сметаннікова та ін.) розглядають читання як процес комунікації на матеріалі письмових або друкованих текстів рідною та нерідною мовами, який полягає в спілкуванні з автором, заснований на зорово-слухо-моторному декодуванні інформації та активізує особистість читача, забезпечує вивчення рідної та іноземної мов, отримання естетичної насолоди або задоволення і сприяє формуванню особистості.

Сучасна ситуація з читанням характеризується як «криза читання». Ми розглядаємо це як показник необхідності системних змін у навчанні читання та залучення до читання. Важливою характеристикою навчання читання є його етапність, стадійність, розгортання у часі, тобто системне проектування від першого до останнього кроку. Це *стратегіальний підхід*, який учить аналізувати, синтезувати, фокусувати, відбирати і організовувати інформацію, а результат навчання – смислове читання, яке, своєю чергою, формує і виховує вдумливого читача.

Сучасна філософія культури розрізняє два типи інформації: об'єктивну, тобто знання, і суб'єктивну, яка торкається людини особисто, її цінностей, інтересів, ідеалів. У вітчизняній освіті склалася традиція виховання *кваліфікованого читача*, який «уміє осмислити складну, можливо, суперечливу інформацію, надану в тексті, з'ясувати позицію автора, його мотиви, наміри, цілі – явні і приховані»; «здатний морально і духовно самовдосконалюватися, вчитися на чужих прикладах і замислюватися над сенсом життя; нарешті, це людина творча (читання і творчість – речі взаємопов'язані)» [2, с. 58].

Кінцевим «результатом» акту читання є осягнення тієї ідеальної моделі дійсності, яку створив автор твору. Однак авторська модель дійсності не адекватна читацькій, тому що читач по-різному висловлює своє ставлення до прочитаного. Втіленням цього є особистісна інтерпретація, яка створюється не тільки в процесі читання, а й аналізу, спрямованого на уточнення, коригування та поглиблення сприйняття [3, с. 66].

Саме такий, поглиблений, аналіз запропоновано в підручниках «Російська мова та література. Інтегрований курс» для 10–11-х класів [4; 5]. Літературну лінію в них представлено текстами російської класики (О. Пушкін. «Моцарт і Сальєрі»; М. Гоголь. «Портрет»; Ф. Достоевський. «Підліток»; Л. Толстой. «Війна і мир»;

О. Островський. «Безприданниця»; А. Чехов. «Агрус»; І. Бунін. «Легкий подих»; поезія Срібного віку; М. Булгаков. «Майстер і Маргарита» та ін.) і сконцентровано навколо концептів: родина, рідний дім, юність, кохання, дружба, професія, духовно-моральні цінності тощо. У доборі художніх текстів автори намагалися врахувати вікові психологічні особливості старших підлітків та їхні запити: самоствердження, саморозвиток, самореалізацію. Щодо методів і прийомів навчання, то з огляду на компетентнісний підхід важливою була орієнтація на основні очікувані результати шкільного вивчення літературного твору: вільне володіння процедурами смислового й естетичного аналізу тексту, здатність висловлювати й аргументувати власну думку й оформляти її в усній і писемній формі, сформованість потреби в читанні для навчання і насолоди, читацька самостійність.

З огляду на це головне завдання авторів підручника полягало в оптимізації навчальної діяльності школяра, забезпеченні позитивної динаміки зростання його як читача. Було розроблено систему запитань і завдань до художнього тексту, спрямовану на опанування учнями елементів аналізу та інтерпретації літературного твору, засвоєння ними алгоритмів дослідницької і творчої діяльності, норм навчальної комунікації, самостійне осмислення та гармонізацію навчальних дій.

Складність практичної реалізації зазначених завдань полягала у виробленні нових методичних підходів до вивчення художнього твору в рамках мовно-літературного курсу. Важливим для авторів було представити структурно цілісну мовно-літературну інтеграцію на змістовому, поняттєво-термінологічному та діяльнісному рівнях за умови збереження предметних особливостей мови і літератури. Так, у конструюванні мовленнєвих вправ, а також запитань і завдань до художніх творів використано філологічний аналіз тексту – розбір єдності змісту і форми в аспекті його жанрово-композиційних і стильових особливостей.

Передтекстова фаза («фаза мотивації») читання частково реалізується через використання художніх текстів певного автора в мовних чи мовленнєвих завданнях і вправах. А на початку кожного розділу про письменника у рубриці «Аналізуємо, коментуємо» представлено матеріал про актуальність його творчості в наш час.

Змістовий «контент» *текстової фази* («фази діяльності») – навчальний текст, фрагменти досліджень про виучуваний твір, різні інтерпретації його тощо – подано не окремими інформаційними

блоками, як традиційно це робиться в чинних підручниках літератури, а включено до системи завдань до художнього твору, що також сприяє оптимізації читацької діяльності учнів. Замість готового тлумачення твору автор пропонує учневі самому зануритися в його текст і, спираючись на підручник, створити власну інтерпретацію прочитаного.

Запропонована система запитань і завдань передбачає аналіз художнього тексту «услід за автором». Це вид аналізу, в основу якого покладено сюжет твору, а головною ланкою є епізод (сцена), що відтворює творчий процес митця. Учні стежать за розвитком авторської думки, розбирають ключові епізоди, співпереживають героям, психологічно мотивують їхні вчинки, вивчають художню тканину твору.

Завдання акцентують увагу учнів на сюжеті й характеристиці персонажів, що завжди підтримує читацький інтерес. Вони сформульовані так, що час від часу побічно або прямо відсилають учнів до тексту (його переказу чи перечитування). При цьому взято до уваги, що читання і аналіз, незважаючи на їх взаємозв'язок, – різні види діяльності. Читання суб'єктивує літературний текст, з допомогою естетичного переживання переміщує образи і ситуації твору в план особистих асоціацій читача. Аналіз спрямований на те, щоб на основі зіставлення суб'єктивного сприйняття і логіки художнього твору наблизитись до об'єктивного уявлення про авторську думку. Успіх можливий за умови, якщо в процесі розроблення завдань до твору враховувати закони не тільки логічного, а й художнього мислення.

Представлений поглиблений аналіз художніх творів корелює із сучасними стратегіями інтерактивного читання та комунікації, орієнтований на розвиток різних сторін діяльності читача і сприяє переходу кожного учня на вищі рівні художнього сприйняття. Запитання та завдання звернені й до читацьких емоцій, і до смислового розуміння тексту, і до творчої уяви, і до естетичного погляду на художню форму; вони поєднують колективну та індивідуальну роботу над текстом. Презентація навчальних завдань у вигляді системи оптимізує читацьку діяльність, розвиває читацьку самостійність учнів.

Післятекстова фаза (підсумкова, «фаза синтезу») реалізована в рубриці «Розширюємо культурний кругозір». В аналізованих

підручниках вона виконує функцію залучення мистецького контексту твору, осмислити який дають змогу завдання до тексту рубрики.

Пропонована стратегія через систему запитань і завдань організовує та оптимізує читацьку діяльність старшокласників від живого спостереження над текстом твору – до розкриття його інтриги й характеристики героїв; від колективної роботи над текстом – до самостійної; від формування особистісного ставлення та оцінки прочитаного – до планування подальшої роботи і створення власних текстів.

Використана література

1. Цукерман Г. А. Оценка читательской грамотности. Материалы к обсуждению. Москва: РАО, 2010.
2. Кабачек О.Л. Чтение и творчество в контексте психологи и развития. *Чтение как увлечение*. Сост. О.Л. Кабачек. Москва: Школьная библиотека, 2007.
3. Асмус В.Ф. Чтение как труд и творчество. *Вопросы теории и истории эстетики*. Москва: Искусство, 1968.
4. Фідкевич О. Л., Снегір'ова В. В., Курач Л. І. Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас: підручник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2019.
5. Фідкевич О. Л., Снегір'ова В. В., Курач Л. І. Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас: підручник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2019.

ВИКОРИСТАННЯ ЗІСТАВНОГО МЕТОДУ У КОНТЕКСТІ МОДЕЛІ БАГАТОМОВНОЇ ОСВІТИ

Олена Фідкевич,

*кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник відділу навчання мов
національних менишин і зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

Прагнення України до входження в європейський освітній простір зумовлює необхідність удосконалення системи мовної освіти, її адаптації до європейських реалій, створення умов для забезпечення учнів якісною освітою, у контексті якої передбачено збалансоване